

Ius Matrimoniale 33 (2022) nr 1

ISSN 1429-3803; e-ISSN 2353-8120

DOI 10.21697/im.2022.33.1.01

Artykuł jest udostępniany na zasadach licencji
Creative Commons (CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.pl>

Nowe polskie tłumaczenie Kodeksu prawa kanonicznego – uwagi na temat kanonów regulujących małżeństwo

New Polish Translation of the Code of Canon Law – some remarks on canons
regulating marriage

ks. dr hab. Piotr Majer, prof. ucz.

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wydział Prawa Kanonicznego

ORCID 0000-0002-9516-8839

e-mail: pmajer@diecezja.krakow.pl

Streszczenie: Artykuł zawiera omówienie zrewidowanego przekładu kan. 1055-1165 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku. Nowe tłumaczenie zostało zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski dnia 18 listopada 2021 roku. Autor omawia najważniejsze zmiany w tłumaczeniu na język polski kanonów regulujących małżeństwo, podając uzasadnienie dokonanych nowelizacji. W większości przypadków zmiany polegają na dokonaniu korekty językowej, zwłaszcza stylistycznej. Niekiedy jednak skrupulatna weryfikacja dotychczasowego przekładu ujawniła konieczność dokonania poważniejszych merytorycznych modyfikacji. Jedną z racji inspirujących nowy przekład było pragnienie dostosowania języka Kodeksu prawa kanonicznego do polskiego języka prawnego i prawniczego.

Słowa kluczowe: Kodeks prawa kanonicznego, tłumaczenie tekstów prawnych, małżeństwo, *matrimonium ratum*, przeszkoda impotencji, forma zawarcia małżeństwa, konwalidacja małżeństwa, sanowanie małżeństwa

Abstract: This article offers a discussion about the revised translation can. 1055–1165 of the Code of Canon Law of 1983. The new translation was approved by the Polish Bishops' Conference on November 18, 2021. The author discusses the most important changes in the translation into Polish of the canons regulating marriage, giving the justification for the revision. In most cases, the changes consist of linguistic corrections, especially stylistic ones. Sometimes, however, thorough verification of the existing translation revealed the necessity of more substantial modifications. One of the reasons inspiring the new translation was the ambition to adjust the language of the Code of Canon Law to the Polish language of the law and lawyers' language.

Keywords: Code of Canon Law, translation of legal texts, marriage, *matrimonium ratum*, impediment of impotence, canonical form of marriage, convalidation of marriage, radical sanation of a marriage

Treść: Wstęp. 1. *Matrimonium ratum*. 2. *Celebratio matrimonii, matrimonium celebratum*. 3. Przeszkody małżeńskie. 4. Wady zgody małżeńskiej. 5. Forma zawierania małżeństwa. 6. Konwalidacja i sanowanie małżeństwa. 7. Inne ważniejsze zmiany w tłumaczeniu. Podsumowanie.

Wstęp

18 listopada 2021 roku Konferencja Episkopatu Polski podczas zebrania plenarnego odbywającego się w Częstochowie zatwierdziła¹ nowe, zaktualizowane tłumaczenie Kodeksu prawa kanonicznego, promulgowanego przez papieża Jana Pawła II 25 stycznia 1983 roku², a w kolejnych latach nowelizowanego³ przez kolejnych papieży.

W nowym polskim tłumaczeniu⁴ Kodeksu z języka łacińskiego nie tylko uwzględniono nowelizacje prawa, ale także gruntownie poprawiono język przekładu pod względem merytorycznym i językowym, dostosowując go do wymagań polskiej gramatyki i składni, a także ujednolicono terminologię, zarówno w samym tekście, jak i w kontekście polskiego języka prawnego i prawniczego. Jednym z głównych

---

¹ Por. Uchwała Konferencji Episkopatu Polski nr 22/390/2021 z 18 listopada 2021 r. https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/06/Uchwa%C5%82a-nr-22_390_2021.pdf [dostęp 15.01.2022].

² Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317.

³ Nowelizacje materialnego prawa małżeńskiego zostały dokonane przez Benedykta XVI, BENEDICTUS XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur Omnium in mentem*, 26.10.2009, AAS 102 (2010), s. 8-10 oraz przez papieża Franciszka, FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices*, 31.05.2016, AAS 108 (2016), s. 602-606.

⁴ Pierwsze tłumaczenie Kodeksu prawa kanonicznego na język polski ukazało się w 1984 roku. Autorem przekładu był ks. prof. Edward Szafranski, a tłumaczenie zostało krytycznie opracowane przez komisję naukową w składzie: bp prof. Piotr Hemperek, ks. dr Tadeusz Kujawski, ks. prof. Tadeusz Pieronek, ks. prof. Marian Al. Żurowski. Nowy przekład został opracowany przez autora niniejszego artykułu przy współpracy ks. prof. Leszka Adamowicza, po przeprowadzeniu konsultacji w polskim środowisku kanonistycznym.

założeń⁵ przyjętych w pracy nad nowelizacją dotychczasowego przekładu było dostosowanie języka Kodeksu prawa kanonicznego do polskiego języka prawnego i prawniczego.

Najwięcej zmian w nowym tłumaczeniu Kodeksu to udoskonalenia stylistyczne, poprawa szyku zdań czy interpunkcji. Są jednak takie modyfikacje, które polegają na zastąpieniu dotychczas stosowanych pojęć i terminów innymi. W dalszym ciągu przedstawimy najważniejsze spośród tych, które zawarte są w tytule VII księgi IV Kodeksu prawa kanonicznego – „Małżeństwo”. Ten dział prawa kanonicznego tradycyjnie cieszy się szerokim zainteresowaniem i w nauce prawa jest wyodrębniony ze studium pozostałych sakramentów i regulacji prawnej uświęcającego zadania Kościoła. Zmiany w przekładzie najważniejszej ustawy kościelnej, którą jest Kodeks prawa kanonicznego, będą wywierały niemały wpływ na zmianę języka kanonistycznego, nie tylko na wydziałach prawa kanonicznego i teologii, w piśmiennictwie naukowym i w sądownictwie kościelnym, ale także na polu duszpasterskim.

1. *Matrimonium ratum*

Wprawdzie w nowym przekładzie zwrot *matrimonium ratum* jest tłumaczony jako „małżeństwo zawarte”⁶, czyli tak samo jak w poprzednim tłumaczeniu Kodeksu, wyrażenie to zostało jednak zaznaczone kursywą i uzupełnione przez umieszczenie obok w nawiasie sformułowania w oryginalnym brzmieniu łacińskim, taki jest bowiem obowiązujący tekst przepisu⁷. Dodatek ten ma charakter wyjaśniający,

---

⁵ Szerzej na temat zasad, które inspirowały prace nad nowym przekładem por. artykuł autora przesłany do druku w Księdze Pamiątkowej przygotowywanej z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin ks. prof. dr. hab. Józefa Wroceńskiego. Tam też zawarto uwagi do tłumaczenia Księgi I Kodeksu prawa kanonicznego.

⁶ Kan. 1061 § 1: *ratum tantum* – tylko zawarte, *ratum et consummatum* – zawarte i dopełnione. Tak samo w kan. 1141 oraz 1697 (wraz z poprzedzającym go tytułem rozdziału III).

⁷ Por. SEKRETARIAT STANU, *Normae de latino textu C.I.C. tuendo*, 28.01.1983 r., *Enchiridion Vaticanum*, t. 8, Bologna 1993, s. 514-517.

jako że tłumaczenie imiesłowu *ratum* jako „zawarte” nie jest właściwe – nie dlatego żeby miało być nieprawdziwe, ale dlatego, że jest niedoskonałe i nie oddaje w pełni znaczenia łacińskiego terminu. „Zawarte” – tak przecież tłumaczy się również słowo *contractum* – jest bowiem każde ważne małżeństwo, także między niechrześcijanami, a więc takie, które nie jest sakramentem, tymczasem słowo *ratum* podkreśla sakramentalny charakter zawartego małżeństwa – jest ono czymś więcej niż małżeństwem zawartym (*contractum*)⁸. Dlatego w niektórych polskich tłumaczeniach i opracowaniach poprzedniego Kodeksu *matrimonium ratum* było tłumaczone jako „małżeństwo uznane”⁹. Słowniki łacińsko-polskie podają rozmaite tłumaczenia słowa *ratum* – m.in. ważny, pewny, ustalony, stały, prawomocny, potwierdzony, uznany, słuszny¹⁰. Jednakże propozycja powrotu do dawnego tłumaczenia „małżeństwo uznane” nie zyskała akceptacji u konsultowanych kanonistów.

Od słowa *ratum* (a właściwie od czasownika *ratifico*) pochodzi termin prawny „ratyfikacja”, który oznacza uroczyste oświadczenie o przyjęciu umowy międzynarodowej i jej zatwierdzenie przez upoważniony do tego organ. Z chwilą ratyfikacji następuje ostateczne wyrażenie zgody państwa na wiązanie się umową¹¹. Można nawet dopatrywać się pewnej analogii między ratyfikacją umowy, a sakramentalnością małżeństwa – tak jak ratyfikowanie umowy jest ostatecznym aktem związania się nią państwa, tak sakramentalny

⁸ Por. A. WÓJCIK, *Konsekwencje prawne dopełnienia i niedopełnienia małżeństwa w prawie kanonicznym*, *Analecta Cracoviensia* 44 (2012), s. 309-311.

⁹ Por. A. PETRANI, *Prawo małżeńskie według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 1 (1949), s. 304; S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, t. I, Warszawa 1956, s. 405; F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958, s. 150; W. SZAFRAŃSKI, *Rzymskokatolickie prawo małżeńskie po Drugim Soborze Watykańskim*, Poznań-Warszawa-Lublin 1971, s. 88.

¹⁰ Por. M. PLEZIA (red.), *Słownik łacińsko-polski*, t. IV, Warszawa 1974, s. 454; A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992, s. 569; J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 820.

¹¹ Por. M. LIS, *Ratyfikacja umowy*, w: U. KALINA-PRASZNIC (red.), *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2007, s. 694-695.

charakter małżeństwa sprawia, że jego istotne przymioty – jedność i nierozzerwalność – „nabierają szczególnej mocy”¹². Mimo że *ratificatum* jest synonimem *ratum*¹³, propozycja tłumaczenia *matrimonium ratum* na „małżeństwo ratyfikowane” również nie znalazła zwolenników, co wydaje się w pełni zasadne z uwagi na to, że w języku polskim ratyfikacja to pojęcie funkcjonujące wyłącznie w kontekście prawa międzynarodowego.

Kontrowersje budziła także propozycja, by słowo *ratum* tłumaczyć jako „zawarte sakramentalnie”, a nie tylko „zawarte” – bowiem tylko małżeństwo między ochrzczonymi, a więc wyniesione przez Chrystusa do godności sakramentu (kan. 1055 § 2 KPK/83) jest *ratum*. Jednak w dodaniu w tak ważnym kanonie nowego słowa „sakramentalnie”, którego nie ma w oryginalnym łacińskim tekście przepisu, dopatrywano się nieuprawnionej ingerencji tłumacza, która powodowałaby konieczność dalszej wykładni i mogła być źródłem wątpliwości.

Dlatego ostatecznie zdecydowano się na zachowanie dotychczasowego tłumaczenia *matrimonium ratum* na „małżeństwo zawarte” – zwrot ten został wyróżniony kursywą, aby wskazać, iż chodzi o pojęcie szczególne i szczególny rodzaj małżeństwa, a nie o każde zawarte małżeństwo – z dodaniem wyjaśnienia w języku łacińskim w kan. 1061 § 1 i 1141 KPK/83¹⁴. W ten sposób wskazuje się na wynikającą z braku właściwego słowa w języku polskim nieprecyzyjność tłumaczenia łacińskiego słowa *ratum*¹⁵.

---

¹² Kan. 1056 KPK/83. Por też kan. 1134 KPK/83.

¹³ Por. K. MÖRSDORF, *Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici. Eine kritische Untersuchung*, Paderborn 1937, s. 218.

¹⁴ Warto zaznaczyć, że w nowym tłumaczeniu kan. 1142 KPK/83 nie ma już wprowadzonego przez tłumacza posiłkowego słowa „zawarte”, które nie było tłumaczeniem słowa *ratum*. Problem ów sygnalizował A. WÓJCIK, *Konsekwencje prawne...*, s. 307. Polskie słowo „zawarte” pozostaje jednak w kan. 1143 § 1 KPK/83, choć tam jest tłumaczeniem łacińskiego *initum*, a nie *ratum*.

¹⁵ Także w tłumaczeniu Kodeksu prawa kanonicznego na język angielski wyrażenie *matrimonium ratum* pozostawiono w łacińskim oryginale, uznając je za zwrot nieprzetłumaczalny. W przekładach włoskim i hiszpańskim, które są językami romańskimi, bliższymi zatem łacinie, użyto lokalnego odpowiednika

2. *Celebratio matrimonii, matrimonium celebratum*

W licznych kanonach, w których ustawodawca posłużył się imiesłowem *celebratum* lub rzeczownikiem *celebratio* czy czasownikiem *celebro* w odniesieniu do małżeństwa, w dotychczasowym przekładzie słowa te tłumaczono jako małżeństwo „zawarte” lub „zawarcie” małżeństwa. Tymczasem fakt, iż odbyła się ceremonia zawarcia małżeństwa (*celebratio matrimonii*) – czy to w formie liturgicznej, czy też nie¹⁶ – wcale nie oznacza, że małżeństwo zostało rzeczywiście „zawarte” ze skutkiem w postaci powstania węzła małżeńskiego. Dlatego tam, gdzie tylko sens, logiczny układ zdania i kontekst na to pozwalały, dokonywano korekty tłumaczenia, tak by wskazywało ono, iż nie chodzi o ważne „zawarcie” małżeństwa, ale o jego

---

słowa *ratum* – „rato”. W tłumaczeniu na język portugalski – „ratificado”. Przekład francuski – choć język ten także należy do rodziny języków romańskich – posługuje się tłumaczeniem „conclu”, a więc zbliżonym semantycznie do polskiego „zawarte”. Natomiast niemiecki przekład *matrimonium ratum* to „gültige Ehe”, czyli małżeństwo „ważne”, „w mocy”, co także może wprowadzać w błąd, bowiem domniemywa się, że ważne (*validum*) jest także małżeństwo niechrześcijańskie (niesakramentalne). Klaus Mörsdorf w swoim studium poświęconym językowi prawnemu Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. wyjaśnia, że początkowo słowo *ratum* było używane na określenie małżeństwa uznawanego za ważne przez Kościół, obok słowa *legitimum*, które oznaczało małżeństwo ważne w myśl prawa rzymskiego (chodziło więc o małżeństwa niesakramentalne). *Matrimonium ratum et legitimum* oznaczało małżeństwo ważne w obu porządkach prawnych. Por. K. MÖRSORF, *Die Rechtssprache...*, s. 218.

¹⁶ W nowym przekładzie rozmyślnie nie tłumaczono rzeczownika *celebratio* jako „celebracja”, uznając, iż w odniesieniu do małżeństwa może być to mylące. Termin celebracja wskazuje bowiem na obrzęd liturgiczny, tymczasem małżeństwo niekoniecznie musi być zawierane w formie liturgicznej, mimo że taka jest zasada (por. kan. 1119 KPK/83). Czasownik *celebro* i rzeczownik *celebratio* stosowane są jednak także w odniesieniu do zawierania małżeństwa cywilnego (por. kan. 1071 § 1, 2° KPK/83; 1121 § 3 KPK/83; 1127 § 2 KPK/83). Tak więc mimo że wyrażenie „celebracja małżeństwa” jest poprawne, nie jest ono – poza kilkoma wyjątkami (kan. 1121 § 1 i 2 KPK/83; 1127 § 3 KPK/83; 1161 § 2 KPK/83) – używane w polskim przekładzie Kodeksu prawa kanonicznego. Nie używa się go też zresztą w polskim tłumaczeniu księgi liturgicznej *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3, Katowice 1996.

„zawieranie”, czyli akt wyrażenia konsensu w przepisanej prawem formie. Aspekt niedokonany ma podkreślić to, że ustawodawca nie przesądza o tym, czy małżeństwo jest ważne czy nie, ale wyraża jedynie to, że odbyła się celebracja małżeństwa albo ceremonia czy obrzęd jego zawarcia¹⁷.

I tak w kan. 1061 § 2 KPK/83 podstawą domniemania dopełnienia małżeństwa nie jest „zawarcie małżeństwa”, ale „ceremonia zawarcia małżeństwa”¹⁸. Weryfikacja tego, czy małżeństwo może być zawarte ważne i godziwie winna nastąpić „przed obrzędem zawarcia małżeństwa” (kan. 1066 KPK/83) – w dotychczasowym przekładzie „przed zawarciem małżeństwa”. Tak samo „przed obrzędem zawarcia małżeństwa” wierni są obowiązani ujawnić ewentualnie znane im przeszkody (kan. 1069 KPK/83). Forma kanoniczna obowiązuje przy „zawieraniu”, nie zaś przy „zawarciu” małżeństwa (kan. 1079 § 1 KPK/83; 1127 § 1 KPK/83; tytuł rozdziału V przed kan. 1108 KPK/83). Małżeństwo winno być „zawierane” (a nie „zawarte”) w kościele lub innym odpowiednim miejscu (kan. 1118 § 3 KPK/83). Obowiązek sporządzenia aktu małżeństwa w księdze istnieje „po celebracji małżeństwa” (kan. 1121 § 1 KPK/83) itp.¹⁹ Ten niuans jest widoczny zwłaszcza w kan. 1161 § 2 KPK/83 dotyczącym konwalidacji małżeństwa – jej skutki dotyczą stanu, który istniał w chwili „celebracji” małżeństwa, a nie jego „zawarcia”, skoro wiadomo, że nie było ono ważne, a więc nie mogło zostać „zawarte” i musiało zostać uważnione.

---

¹⁷ Widać to wyraźnie w kan. 1061 § 3 KPK/83, gdzie mowa o małżeństwie mniemanym, czyli małżeństwie nieważnym, które było jednak „zawierane” (*celebratum*) – a nie „zawarte”, jak w przekładzie z 1984 roku – w dobrej wierze przynajmniej przez jedną ze stron.

¹⁸ Akurat w tym przypadku o „dopełnieniu” można mówić tylko wtedy, gdy małżeństwo zostało ważne zawarte.

¹⁹ Por. kan. 1115 KPK/83; 1118 § 2 KPK/83; 1121 § 2 KPK/83; 1127 § 2 i 3 KPK/83; 1130 KPK/83; 1131 KPK/83; 1133 KPK/83. W przekładzie z 1984 r. niektóre kanony były pod tym względem tłumaczone prawidłowo – por. kan. 1101 § 1 KPK/83; 1116 § 2 KPK/83; 1118 § 1 KPK/83; 1119 KPK/83. Niemniej jednak względy językowe nie zawsze pozwoliły na ściśle trzymanie się wyznaczonej reguły także w nowym przekładzie.

3. Przeszkody małżeńskie

Tylko w nielicznych kanonach określających tytuły nieważności małżeństwa, których brzmienie jest utrwalone w polskim języku kanonistycznym, zostały dokonane konieczne zmiany merytoryczne w tłumaczeniu. Pośród przepisów dotyczących przeszkód małżeńskich ważniejszym zmianom uległy cztery kanony.

W kan. 1073 KPK/83 wyrażenie *impedimentum dirimens personam inhabilem reddit ad matrimonium valide contrahendum* zostało przetłumaczone na: „przeszkoda zrywająca czyni osobę niezdolną prawnie do zawarcia małżeństwa”. W nowym przekładzie dodano przysłówek „prawnie”, którego jednak nie ma w tekście łacińskim²⁰. Zmiana ta była podyktowana koniecznością uwydatnienia różnicy między łacińskimi rzeczownikami *incapacitas* i *inhabilitas* – oba są tłumaczone tak samo jako „niezdolność”, tymczasem ich znaczenie jest różne. *Incapacitas* – postulowano, by ten termin był tłumaczony jako „niezdolność”²¹ – to niezdolność tkwiąca w osobie „głębiej”, dotycząca naturalnej struktury ontologicznej osoby ludzkiej i polegająca na braku naturalnych ludzkich dyspozycji. *Incapacitas* jest uprzednia w stosunku do *inhabilitas*, która polega na pozbawieniu

²⁰ Jest natomiast w kan. 1057 § 1: *inter personas iure habiles* – między osobami prawnie do tego zdolnymi.

²¹ Por. W. GÓRALSKI, *Systematyka tytułów nieważności małżeństwa w zakresie zgody małżeńskiej w KPK z 1983 r.*, Prawo Kanoniczne 35 (1992) nr 1-2, s. 202; TENŻE, *Prawo do zawarcia małżeństwa. Perspektywa kanonisty*, Zeszyty Naukowe KUL 59 (2015) nr 4, s. 38. Termin „niezdolność” w polskim przekładzie Kodeksu oznacza jednak przede wszystkim niespełnienie wymogów prawnych do objęcia urzędu kościelnego (por. kan. 149 § 1 KPK/83; 163 KPK/83; 174 § 1 KPK/83; 179 § 2 KPK/83; 228 § 1 KPK/83; 229 § 3 KPK/83; 235 § 2 KPK/83 i in.) i w ten sposób tłumaczy się łaciński zwrot *non idoneus*, będący zaprzeczeniem przymiotnika „zdolny” – por. kan. 161 § 1 KPK/83; 162 KPK/83. Niemniej jednak w nowym przekładzie można spotkać tłumaczenie rzeczownika *inhabilitas* jako „niezdolność” – choć także w odniesieniu do urzędów kościelnych (por. kan. 412 KPK/83; 539 KPK/83; 544 KPK/83). Inną racją przemawiającą za tłumaczeniem *inhabilitas* jako „niezdolność” było to, że w polskim języku prawnym występują pojęcia „zdolność prawna” i „zdolność do czynności prawnych”. Por. art. 8-22 Kodeksu cywilnego (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.).

zdolności na mocy prawa²². Osoba może być *capax*, ale jednocześnie być *inhabilis* – może posiadać zdolność naturalną, ale jednocześnie być pozbawiona przez prawo Boże lub ludzkie zdolności do ważnego zawarcia małżeństwa²³. Tak więc w odniesieniu do małżeństwa pojęcie *incapacitas* odnosi się do niezdolności psychicznej (kan. 1095 KPK/83), natomiast *inhabilitas* – do niezdolności polegającej na uznaniu przez prawo, iż małżeństwo zawarte przez osobę związaną przeszkodą zrywającą byłoby nieważne. Stąd uczynione w kan. 1072 KPK/83 dookreślenie, że *inhabilitas* to niezdolność „prawna”. Można uczynić zarzut, iż mamy tu do czynienia z interpretacją dokonaną przez tłumacza, niemniej jednak w ten sposób została uwydatniona różnica między *inhabilitas* a *incapacitas*, czego nie można było dokonać przez zastosowanie odrębnych polskich terminów.

W kan. 1084 § 1 KPK/83, który reguluje przeszkodę impotencji, zwrot *impotentia coeundi*, dotychczas tłumaczony jako „niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego”, został przełożony jako „niezdolność do odbycia stosunku seksualnego”, bowiem takie jest jedno ze znaczeń łacińskiego czasownika *coeo* (stąd rzeczownik *coitus* oznaczający stosunek płciowy). Wprawdzie dopełnienie małżeństwa może odbyć się tylko w małżeństwie, jednak w kan. 1084 KPK/83 nie chodzi bezpośrednio o dopełnienie, ale o zdolność seksualną osób²⁴, stąd poprawione tłumaczenie. Natomiast w § 2 tego samego kanonu *impotentia* zamiast „przeszkoda niezdolności” jest w nowym przekładzie tłumaczona wprost jako „impotencja”. Pozwoliło to na uniknięcie używania rzeczownika „niezdolność” w jeszcze jednym znaczeniu, innym niż te wskazane wyżej.

---

²² Por. G. DZIERŻON, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002, s. 88-89. Stąd *leges inhabilitantes* (por. kan. 10 KPK/83; 14 KPK/83; 15 § 1 KPK/83) to ustawy „uniezdalniające”.

²³ Por. U. NAVARRETE, *Derecho matrimonial canónico. Evolución a la luz del Concilio Vaticano II*, Madrid 2007, s. 441.

²⁴ Dlatego impotencja zwana jest niekiedy „niemocą płciową”. Por. H. STAWNIAK, *Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?*, Warszawa 2000.

W regulacji przeszkody uprowadzenia (kan. 1089 KPK/83) warto dostrzec nowe tłumaczenie przysłówka *sponte* – przeszkoda ustaje, gdy uprowadzona kobieta, odseparowana od porywacza, decyduje się na zawarcie z nim małżeństwa „sama, z własnej woli”. W przekładzie z 1984 roku mowa była o tym, że przeszkoda ustaje, gdy kobieta wybiera małżeństwo „swobodnie”. Wydaje się, że nowe tłumaczenie łacińskiego słowa *sponte* o wiele lepiej oddaje jego sens – nie chodzi tylko o to, że kobieta winna chcieć zawrzeć małżeństwo w sposób nieskrępowany, bez przymusu i ograniczeń, ale że taka decyzja winna wyjść od niej samej, zrodzić się z jej własnej inicjatywy²⁵.

Kolejna warta odnotowania zmiana tłumaczenia dotyczy przeszkody przyzwoitości publicznej (kan. 1093 KPK/83), której źródłem jest m.in. notoryjny (nie zaś „notoryczny”) lub publiczny konkubinat. Nowe tłumaczenie harmonizuje język Kodeksu z polskim językiem prawnym, w którym „notoryjny” to „powszechnie znany”²⁶, i właśnie w takim znaczeniu ów przymiotnik jest zastosowany w kan. 1093 KPK/83. Nie chodzi natomiast o słowo „notoryczny”, które oznacza czyn „ciągle się powtarzający” – konkubinat jest trwałym pożyciem między mężczyzną i kobietą bez zawarcia małżeństwa i jako pewien stan nie może być „notoryczny”, gdyż przez dłuższy czas „trwa”, a nie „ciągle się powtarza”²⁷.

4. Wady zgody małżeńskiej

Podczas prac nad rewizją przekładu Kodeksu prawa kanonicznego z należytym umiarkowaniem podchodzono do kanonów regulujących

---

²⁵ Por. podobne tłumaczenia słowa *sponte* w kan. 315 KPK/83; 630 § 4 i 5 KPK/83; 657 § 1 KPK/83; 726 § 2 KPK/83; 844 § 3 i 4 KPK/83; 877 § 2 KPK/83; 985 KPK/83; 1036 KPK/83; 1152 § 2 i 3 KPK/83; 1328 § 2 KPK/83; 1535 KPK/83.

²⁶ Por. art. 168 Kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.), art. 228 Kodeksu postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296 ze zm.), art. 77 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego (Dz.U. 1960 nr 30 poz. 168 ze zm.).

²⁷ Por. też w tym samym znaczeniu nowe tłumaczenia przymiotnika *notorius* i przysłówka *notorie* w kan. 15 § 2 KPK/83; 171 § 1, 4° KPK/83; 1071 § 1, 4° KPK/83; 1071 § 2 KPK/83; 1184 § 1, 1° KPK/83; 1352 § 2 KPK/83.

wady konsensu. Ponieważ zastosowanie słownictwa kanonicznego w tej dziedzinie jest już mocno utrwalone w praktyce sądowej, a przepisy w dotychczasowym brzmieniu są często cytowane i komentowane, do wszelkich zmian należało podchodzić z dużą rozważą. Między innymi z tej właśnie racji w kan. 1095, 1° KPK/83 nie zostało zmienione tłumaczenie zwrotu *qui sufficienti rationis usu carent*, pozostając przy dotychczasowym przekładzie: „ci, którzy są pozbawieni wystarczającego używania rozumu”²⁸, mimo że w innych miejscach Kodeksu, tam gdzie to było możliwe, poprawiono stylistycznie te niezbyt szczęśliwe językowo zwroty o posiadaniu, osiągnięciu czy dojściu do „używania rozumu”²⁹. Brak zmiany w kan. 1095, 1° KPK/83 uzasadniony jest zarówno zakorzenionym użyciem tego wyrażenia w kanonicznym prawie małżeńskim, jak również koniecznością podkreślenia tego, że w przepisie chodzi o aktualne posługiwanie się rozumem, nie zaś o osiągnięcie trwałej zdolności³⁰. Dlatego proponowane tłumaczenia: „ci, którzy nie potrafią wystarczająco używać rozumu” albo „ci, którzy są pozbawieni wystarczającej zdolności używania rozumu” nie mogły zostać zaakceptowane w tym miejscu, choć występują w innych kanonach.

Dokonano jednak koniecznych modyfikacji w tłumaczeniu niektórych innych kanonów dotyczących zgody małżeńskiej. W nowym przekładzie kan. 1096 KPK/83 defekt poznania, o którym mowa, i który w § 2 został określony jako „ignorancja”, teraz jest tłumaczony na język polski jako „niewiedza”. Nowe jest także tłumaczenie zwrotu *saltem*

²⁸ Zmiana w układzie kan. 1095 KPK/83 polega natomiast na przeniesieniu – zgodnie z łacińskim pierwowzorem – zaimka *qui* („ci, którzy”) na początek każdego z trzech punktów kanonu.

²⁹ Por. kan. 11 KPK/83; 97 § 1 KPK/83; 99 KPK/83; 852 § 1 KPK/83; 889 § 2 KPK/83; 914 KPK/83; 1004 § 1 KPK/83; 1005 KPK/83; 1191 § 2 KPK/83; 1322 KPK/83; 1323, 6° KPK/83; 1324 § 1, 1° KPK/83; 1324 § 1, 2° KPK/83; 1345 KPK/83; 1398 § 1, 1° KPK/83; 1398 § 1, 2° KPK/83; 1398 § 1, 3° KPK/83; 1478 § 1 KPK/83; 1478 § 3 KPK/83.

³⁰ Dlatego przepisem kan. 1095, 1° KPK/83 objęte są nie tylko osoby dotknięte psychozą, a więc osoby chore psychicznie, ale także zdrowi, przejściowo zamroczeni alkoholem czy znajdujący się pod wpływem innych środków lub w jakimkolwiek stanie, który – nawet tylko chwilowo – pozbawia ich zdolności percepcji rzeczywistości oraz świadomości i odpowiedzialnego działania.

non ignorent z § 1 – zamiast „aby strony wiedziały przynajmniej” jest „aby nupturienti nie pozostawali w niewiedzy przynajmniej co do tego”. Takie brzmienie wydaje się lepiej oddawać sens łacińskiego oryginału, który wskazuje, że od zawierających małżeństwo nie wymaga się pozytywnej „wiedzy”, ale tego, „by nie pozostawali w niewiedzy” co do wymienionych elementów natury małżeństwa. W ten sposób, przez zastosowanie negatywnej formuły *non ignorent* podkreśla się, że w pierwszym rzędzie nie chodzi o nabycie precyzyjnie określonego zasobu wiedzy minimalnej o małżeństwie, ale wystarcza dysponowanie wiedzą bardzo ogólnikową i niewyraźną³¹.

Druga ważna zmiana w kan. 1096 § 1 KPK/83 dotyczy jednego z elementów owej wiedzy o małżeństwie, którego nie można ignorować: dotychczasowe tłumaczenie *consortium permanens* jako „trwały związek” zostało zmienione na „trwałą wspólnotę”. Chodzi konkretnie o rzeczownik *consortium*, który zastąpił dawniejsze słowo *societas* z kan. 1082 § 2 Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku. O ile w przekładzie dawnego kanonu słowo „związek” było jak najbardziej zasadne³², zmiana słowa łacińskiego domaga się konsekwentnej zmiany tłumaczenia. *Consortium* to po polsku „wspólnota”, choć i to tłumaczenie nie jest idealne³³. Niemniej jednak, nie bacząc na dotychczasowy przekład, w literaturze przedmiotu autorzy często tłumaczyli rzeczownik *consortium* jako „wspólnota”, podkreślając przy tym pozytywne znaczenie zmiany wprowadzonej w stosunku do poprzedniego Kodeksu – termin „wspólnota” lepiej uwydatnia jedność małżonków

³¹ Por. A. BERNÁRDEZ CANTÓN, *Compendio de derecho matrimonial canónico*, Madrid 1991, s. 138. Podczas prac nad reformą Kodeksu odrzucono propozycję zastąpienia zwrotu *saltem non ignorent* słowem *sciant*. Por. *Communications* 9 (1977), s. 371.

³² Tak też ów przepis tłumaczył Stefan Biskupski w przekładzie dawnego Kodeksu opublikowanym w czasopiśmie *Prawo Kanoniczne* 8 (1965) nr 3-4, s. 242.

³³ Jako „wspólnota” tłumaczony jest także inny łaciński rzeczownik *communio*. Ale słowo *consortium* także w poprzednim tłumaczeniu w innych kanonach było przekładane na „wspólnota” – por. kan. 1055 § 1 KPK/83; 1098 KPK/83; 1135 KPK/83.

w ich wspólnym losie³⁴, bowiem takie właśnie jest leksykalne znaczenie rzeczownika *consortium* (od *cum sors*) – „wspólny los”³⁵.

Trzecia zmiana w kan. 1096 dotyczy § 3. Słowo „dojrzałość”, po osiągnięciu której nie domniemywa się niewiedzy o podstawowych elementach małżeństwa, zostało uzupełnione o przymiotnik „płciowa”. Takie właśnie jest znaczenie zastosowanego w przepisie rzeczownika *pubertas* – nie chodzi o dojrzałość psychiczną, emocjonalną, prawną, ale właśnie płciową, czyli zdolność do współżycia seksualnego i poczęcia życia ludzkiego.

Na szczególną uwagę zasługuje poprawiony przekład kan. 1103 KPK/83, który z pewnością znajdzie duży rezonans w kościelnej judykaturze. Chodzi zwłaszcza o zmianę tłumaczenia rzeczownika *vis* z „przymusu” na „przemoc” – także w pozostałych kanonach, w których występuje *vis*, zazwyczaj obok *metus* („bojaźń”)³⁶. Pierwszorzędne znaczenie *vis* to: siła, moc, gwałt³⁷, dlatego wydaje się, że nowe tłumaczenie lepiej oddaje naturę łacińskiego pojęcia. Komentatorzy są zgodni w tym, iż pojęcie *vis* występujące w Kodeksie prawa kanonicznego należy wiązać przede wszystkim z przymusem fizycznym³⁸. *Vis* ma charakter wywieranej na kogoś siły fizycznej w rozumieniu *vis corpori illata*, czyli oddziaływania na czyjeś ciało, tak by fizycznie wymusić gest, który w żaden sposób nie jest wyrazem woli osoby, czyniącej go jedynie mechanicznie – np. zmuszenie siłą do podniesienia ręki

---

³⁴ Por. W. GÓRALSKI, *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony 1095-1107)*, Gdańsk 1991, s. 89; T. PAWLUK, *Wiedza nupturientów w świetle wymogów kanonicznych i postulatów duszpasterskich*, w: W. GÓRALSKI, R. SZTYCHMILER (red.), *Przymierze małżeńskie*, Lublin 1993, s. 51-53; R. DAPPA, *La scienza minima necessaria per contrarre il matrimonio nella dottrina e nella giurisprudenza rotale (can. 1096 CIC)*, Gliwice 2013, s. 113-117.

³⁵ *Consortium (cum sors) communionem vitae inter partes significat sive ratione iurium, sive ratione onerum*, w: J. BÁNK, *Connubia canonica*, Romae – Friburgi Brig. – Barcinone 1959, s. 10.

³⁶ Por. kan. 643 § 1, 4° KPK/83; 656, 4° KPK/83; 1200 § 2 KPK/83; 1538 KPK/83; 1620, 3° KPK/83.

³⁷ Por. J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski...*, s. 997.

³⁸ Por. G. DZIERŻON, *Nieważność aktu prawnego dokonanego pod wpływem przymusu (kan. 125 § 1 KPK)*, Prawo Kanoniczne 60 (2017) nr 4, s. 3-4.

podczas głosowania, siłowe kierowanie czyjąś dłonią, by wbrew woli osoby uzyskać jej podpis, pociągnięcie kogoś za włosy lub uderzenie w tył głowy, by wymuszone w ten sposób czysto mechaniczne skinięcie głową mogło zostać uznane jako znak przyzwolenia. Oczywiście tego typu presja fizyczna przy zawieraniu małżeństwa jest – przynajmniej w naszych czasach i kulturze – praktycznie niemożliwa³⁹.

Oprócz *vis* w rozumieniu siły fizycznej doktryna kanoniczna podaje jeszcze inne znaczenie tego słowa – *vis animo illata* albo *vis moralis*, polegająca na oddziaływaniu na psychikę⁴⁰. Jednak to znaczenie *vis* zostało niejako wchłonięte przez bojaźń (*metus*), która jest reakcją na przymus⁴¹. Dlatego słusznie uważa się w doktrynie, że przymioty wymienione w kan. 1103 KPK/83, odnoszą się właśnie do bojaźni, nie zaś do przemocy⁴². Niemniej nowe tłumaczenie *vis* jako „przemoc” nie wyklucza ujmowania *vis* również w kategoriach przemocy psychicznej, bo i takie pojęcie jest w języku prawniczym używane⁴³.

Inną ważną zmianą dokonaną w tłumaczeniu kan. 1103 KPK/83 jest lepsze sformułowanie w języku polskim klauzuli *etiam haud consulto incussum* – w dotychczasowym przekładzie brzmiała ona

---

³⁹ Co nie znaczy, że orzecznictwo kanoniczne nie zna tego rodzaju przypadków. Gdy chodzi o orzecznictwo Rotalne, przywoływane są zaledwie dwa wyroki dotyczące wydarzeń z odległej przeszłości. Jeden odnosi się do małżeństwa zawartego w Egipcie w 1913 roku. Kobieta, która nie chciała wyjść za mąż, była bita przed i po ceremonii. Gdy kapłan zwrócił się o wyrażenie zgody, kobieta milczała, ale po otrzymaniu dwóch uderzeń w kark pochyliła głowę, co zaskakująco zostało uznane za gest aprobaty. Drugi przypadek dotyczył małżeństwa zawartego w Chinach w 1926 roku. Podczas ceremonii zawarcia małżeństwa kobieta była kilkakrotnie uderzona, siłą skłoniono jej głowę, by dała znak przyzwolenia. Por. P. PELLEGRINO, *La vis et metus (can. 1103) nel Codex Iuris Canonici*, *Ius Canonicum* 37 (1997) nr 74, s. 532-532.

⁴⁰ Por. G. DOSSETTI, *La violenza nel matrimonio in diritto canonico*, Milano 1998 (przedruk wydania z 1943), s. 79.

⁴¹ Por. P. STASIUK, *Wpływ przymusu i bojaźni na ważność małżeństwa w świetle wyroków Roty Rzymskiej w latach 1983-2004*, Kraków 2017, s. 12-15.

⁴² Por. W. GÓRALSKI, *Kanoniczna zgoda małżeńska...*, s. 214.

⁴³ Za przemoc psychiczną uznaje się np. znęcanie psychiczne (art. 207 Kodeksu karnego – Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553), groźby karalne (art. 190 k.k.) czy uporczywe nękanie (art. 190a k.k.).

„choćby nieumyślnie wywołanej”, dzisiaj: „nawet wywołanej w sposób niezamierzony”. Nowy przekład lepiej wyraża znaczenie tego sformułowania – chodzi o to, że bojaźń – w odróżnieniu od podstępu (kan. 1098 KPK/83) – niekoniecznie musi być wzbudzona w celu zawarcia małżeństwa, może być wywołana z innych pobudek, istotne jest natomiast to, by osoba postrzegąca zawarcie małżeństwa jako jedyny sposób na uwolnienie się od bojaźni.

5. Forma zawierania małżeństwa

W nowym przekładzie zostały poprawione ewidentne błędy w tłumaczeniu kan. 1110 i 1111 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, które poważnie wypaczały sens obu przepisów⁴⁴. W pierwszym, w polskiej wersji do słowa „ordynariusz” bezpodstawnie dodano przydawkę „miejsca”, której nie ma w tekście łacińskim. W drugim natomiast przydawkę „miejsca” bezzasadnie pominięto, choć figuruje ona w tekście oryginalnym. W nowym tłumaczeniu kan. 1110 słowa: *ordinarius et parochus personalis* oddano przez: „ordynariusz personalny i proboszcz personalny”, dopuszcza to bowiem łacińska składnia zdania (przymiotnik *personalis* w tekście łacińskim odnosi się zarówno do ordynariusza, jak i proboszcza) a w przepisie chodzi wyłącznie o jurysdykcję personalną. Natomiast w kan. 1111 § 1 KPK/83 łaciński zwrot: *loci ordinarius et parochus* został przetłumaczony na: „ordynariusz miejsca i proboszcz”, bowiem w tym przypadku przydawka *loci* odnosi się tylko do ordynariusza, nie zaś proboszcza⁴⁵,

---

⁴⁴ Już dawno zwracał na nie uwagę R. SOBAŃSKI, *Czy proboszcz parafii wojskowej może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa?*, Prawo Kanoniczne 44 (2001) nr 1-2, s. 14.

⁴⁵ Por. też kan. 1108 § 1 KPK/83; 1109 KPK/83; 1196, 1° KPK/83 oraz interesującą analizę leksykalną S. IHLE, *Der Personalpfarrer als Delegant der Traubefugnis*, w: B.S. ANUTH, B. DENNEMARCK, S. IHLE (red.), *Von Barmherzigkeit und Recht will ich singen. Festschrift für Andreas Weiß*, Regensburg 2020, s. 301-303.

tak więc także proboszcz personalny może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa⁴⁶.

Zasadnicza korekta tłumaczenia kan. 1111 KPK/83 objęła także gruntowną zmianę szyku zdania i interpunkcji, która właściwie zastosowana, pozwala na poprawne oddanie treści kanonu. Z dotychczasowego brzmienia § 1 można było wnioskować, że przepis ten dotyczy tylko delegowania ogólnego upoważnienia do asystowania, tymczasem chodzi o delegację upoważnienia zarówno specjalnego (choć nie jest wymienione *expressis verbis* w kanonie), jak i ogólnego. Natomiast przywrócenie średnika (jest w łacińskim oryginale) w § 2, zamiast podziału na dwa zdania (w oryginale cały paragraf jest jednym, rozbudowanym zdaniem), może stanowić argument w wykładni, zgodnie z którą wymóg formy pisemnej dla delegacji ogólnej obowiązuje *ad validitatem*, co dotychczas nie było czytelne⁴⁷.

Ważną zmianę należy odnotować w kan. 1108 § 2 KPK/83, 1120 KPK/83 oraz 1127 § 3 KPK/83. W przepisach tych, choć w różnych

---

⁴⁶ Nie do końca jasne brzmienie przepisu jest nie tylko źródłem polemik doktrynalnych, ale przyczyniło się nawet do kontrowersji sądowej. Oprócz artykułów cytowanych w dwóch poprzedzających przypisach, por. także: Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10.04.2000 r. z tytułu braku formy kanonicznej, *Ius Matrimoniale* 6 (13) (2001), s. 203-205; J.M. BONNEMAIN, *Competencia de los párrocos personales para asistir al matrimonio: posibilidad de delegarla*, w: P.J. VILADRICH, J. ESCRIVÁ-IVARS, J.I. BAÑARES, J. MIRAS (red.), *El matrimonio y su expresión canónica ante el III Milenio. X Congreso Internacional de Derecho Canónico*, Pamplona 2001, s. 545-552; J. DUDZIAK, *Asystencja przy zawieraniu małżeństwa w parafii wojskowej (garnizonowej) według konstytucji apostolskiej «Spirituali militum curae»*, *Polonia Sacra* 6 (2002) nr 10, s. 113-131; R. SOBAŃSKI, *Ponownie o proboszczach wojskowych i delegacji upoważnienia do asystencji małżeńskiej*, *Prawo Kanoniczne* 46 (2003) nr 1-2, s. 31-37; T. ROZKRUT, *Proboszcz parafii wojskowej może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa – odpowiedź Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, *Polonia Sacra* 16 (2005), s. 351-356; TENŻE, *Poprawna interpretacja kan. 538 § 3 i kan. 1110 z Kodeksu Jana Pawła II. Dwa zapytania z Krakowa do Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, *Ius Matrimoniale* 31 (2020) nr 2, s. 21-26.

⁴⁷ Skoro przepis zaczyna się od słów: *Ut valida sit delegatio...*, to sankcja nieważności dotyczy niespełnienia któregośkolwiek z wymogów następujących po tych słowach.

kontekstach, regulowane jest istotne zadanie osoby asystującej przy zawieraniu małżeństwa zwanej nieraz „świadkiem urzędowym”. W dotychczasowym przekładzie łaciński czasownik *exquiro* był tłumaczony jako „pytać”. Jednak znaczenie tego słowa jest inne – nie dotyczy ono po prostu „zadawania pytania”, ale jego wymowa jest mocniejsza: dochodzić, badać, żądać, domagać się, wypytywać, a nawet wymuszać zeznania⁴⁸. Podczas zawierania małżeństwa asystujący nie pyta nupturientów, czy chcą zawrzeć małżeństwo, czy nie chcą, ale wzywa ich do wyrażenia konsensu zgodnie z kan. 1104 § 2 KPK/83⁴⁹. Dlatego zamiast dotychczasowego „pytania nowożeńców, czy wyrażają zgodę”, w nowym przekładzie asystujący „zwraca się do nupturientów o wyrażenie zgody”⁵⁰ i w imieniu Kościoła „je” (wyrażenie zgody) – a nie jak dotychczas: „ją” (zgodę)⁵¹ – przyjmuje.

Skorygowanie przekładu kan. 1121 § 2 KPK/83 polegało m.in. na dodaniu bezzasadnie pominiętej wzmianki o tym, że po zawarciu małżeństwa w formie nadzwyczajnej do powiadomienia proboszcza lub ordynariusza o zawartym małżeństwie obowiązani są nie tylko kapłan lub diakon oraz świadkowie, ale przede wszystkim sami nupturienti – *in solidum*, czyli solidarnie, a więc tak, że wypełnienie tego obowiązku przez jednych zwalnia żeń pozostałe osoby.

⁴⁸ Por. J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski...*, s. 360.

⁴⁹ *Obrzędy sakramentu małżeństwa...*, s. 43: „Skoro zamierzacie zawrzeć sakramentalny związek małżeński, podajcie sobie prawe dłonie i wobec Boga i Kościoła powtarzajcie za mną słowa przysięgi małżeńskiej” (nr 96). Owszem, w alternatywnej formule wyrażenia konsensu celebrans mówi: „Skoro zamierzacie zawrzeć sakramentalny związek małżeński, podajcie sobie prawe dłonie i wobec Boga i Kościoła odpowiedzcie na moje pytania” (nr 98), jednak także i w tej formule celem owych pytań nie jest chęć uzyskania odpowiedzi, „czy” nupturienti chcą zawrzeć małżeństwo, ale pobudzenie ich do wyrażenia zgody małżeńskiej, zwłaszcza – jak stanowi się w liturgicznej rubryce – w przypadku trudności, jaką jest upośledzenie słuchu lub mowy.

⁵⁰ Jedną z rozważanych możliwości przekładu była formuła „wzywa nupturientów do wyrażenia zgody”. Ks. prof. Wojciech Góralski zwrócił uwagę, że taki zwrot może być odczytany jako forma nacisku, dlatego przyjęto inne tłumaczenie.

⁵¹ Wynika to z zaimka użytego w łacińskim oryginale: *eamque nomine Ecclesiae recipit*, gdzie żeński zaimek *eam* odnosi się do *manifestationem*, a nie do *consensus*, który to rzeczownik jest rodzaju męskiego.

Kolejną nowością w tłumaczeniu – która jednak zapewne nie odbije się silnym echem w stosowaniu prawa, gdyż dotyczy bardzo rzadko zdarzających się sytuacji – jest zmiana nazewnictwa w kan. 1105 KPK/83 regulującym zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika. Zamiast dotychczasowego tłumaczenia *mandatum* na „upoważnienie”, w nowym przekładzie widnieje termin „pełnomocnictwo”. Rzeczownik *mandans*, który w tłumaczeniu z 1984 roku był oddawany jako „zleceniodawca” (§ 1, 2°; § 3 i § 4) albo „osoba zlecająca” (§ 2), dzisiaj jest tłumaczony jako „mocodawca”. W ten sposób nomenklatura kanoniczna została ujednolicona ze słownictwem polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu cywilnego⁵², co było jedną z zasad przyświecających pracom nad rewizją tłumaczenia Kodeksu prawa kanonicznego.

6. Konvalidacja i sanowanie małżeństwa

Zmiany w tłumaczeniu nastąpiły także w rozdziale X tytułu VII księgi IV Kodeksu, noszącym dotychczas tytuł „Uważnienie małżeństwa”, a w nowym przekładzie zatytułowanym „Konvalidacja małżeństwa”. Oczywiście takich samych zmian dokonano także w kanonach wchodzących w skład tego rozdziału oraz w przepisach znajdujących się w innych miejscach Kodeksu⁵³. Łacińskiemu rzeczownikowi *convalidatio* i czasownikowi *convalido* nadano nowe polskie oznaczenie – obecne już jednak w przekładach i komentarzach do Kodeksu z 1917 roku⁵⁴, a także współcześnie⁵⁵ – które jest zgodne

---

⁵² Por. art. 16 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59 ze zm.) oraz art. 98-109 Kodeksu cywilnego. Szerzej na ten temat por. L. ŚWITO, *Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi w prawie polskim*, Olsztyn 2019, s. 104-109, 125-181.

⁵³ Por. kan. 153 § 1 KPK/83; 1080 § 2 KPK/83; 1123 KPK/83; 1674 § 1, 2° KPK/83.

⁵⁴ Por. I. GRABOWSKI, *Prawo kanoniczne według nowego Kodeksu*, Lwów 1927, s. 471; A. PETRANI, *Prawo małżeńskie...*, s. 335; F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOGA, *Prawo Kanoniczne...*, s. 330-335; W. SZAFRAŃSKI, *Rzymskokatolickie prawo małżeńskie...*, s. 277-284 (obok „konvalidacji” autor posługiwał się także terminem „uprawomocnienie”).

⁵⁵ Por. W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 374.

z terminologią stosowaną w polskim języku prawniczym⁵⁶, tak by kanoniści i prawnicy zajmujący się prawem świeckim posługiwali się tymi samymi określeniami w odniesieniu do tych samych instytucji prawnych, co ma przyczynić się do tego, by dyskusja i kontakty profesjonalne między kanonistami a prawnikami „świeckimi” rozwijały się na tej samej płaszczyźnie językowej.

Dotychczasowa translacja Kodeksu prawa kanonicznego w tej materii nie była zresztą konsekwentna. Słowem „uważnienie” oddawany był zarówno łaćniński rzeczownik *convalidatio*, jak i rzeczownik *sanatio* w regulacji „uważnienia w związku” (wg brzmienia z 1984 roku)⁵⁷. Tymczasem, skoro ustawodawca posługuje się dwoma różnymi pojęciami, należy je oddać w tłumaczeniu także przez dwa różne słowa, o ile jest to możliwe. Niekiedy nie da się tego uczynić, gdyż w języku polskim nie ma odpowiednich terminów (wspomniano wyżej o braku możliwości odrębnego tłumaczenia pojęć *incapacitas* i *inhabilitas*). Ponieważ jednak polski język prawniczy oprócz pojęcia „konwalidacja” zna także terminy „sanacja” i „sanowanie”⁵⁸, w zrewidowanym przekładzie słowo *sanatio* jest tłumaczone jako „sanowanie”⁵⁹, tak by odróżnić je od *convalidatio*. Nie zyskało natomiast akceptacji tłumaczenie *sanatio* na „uzdrowienie”, choć takie

⁵⁶ Por. K. PIETRZYKOWSKI, *Konwalidacja czynności prawnej*, w: B. HOŁYST (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2005, s. 364; TENŻE, *Konwalidacja małżeństwa*, *Tamże*, s. 364-365; T. GRZEGORCZYK, *Konwalidacja wg kpk*, *Tamże*, s. 365; J. JEZIORO, *Konwalidacja*, w: *Encyklopedia Prawa...*, s. 332; TENŻE, *Konwalidacja małżeństwa*, *Tamże*, s. 332-333. Nie ma natomiast w żadnej z cytowanych encyklopedii prawnych hasła „uważnienie”.

⁵⁷ Por. kan. 1161-1165 KPK/83. W przepisach tych występuje rzeczownik z przydawką *sanatio in radice*, ale także samodzielnie *sanatio* (por. kan. 1162 § 2 KPK/83; 1164 KPK/83), przekładany dotychczas po prostu jako „uważnienie”, tak samo jak *convalidatio*. Podobnie czasownik *sano* był tłumaczony jako „uważnić”, a więc tak samo jak *convalido* (por. kan. 1163 § 1 i 2 KPK/83).

⁵⁸ Por. A. ZEMKE, *Sanacja czynności prawnej*, w: *Wielka encyklopedia prawa...*, s. 908; J. JEZIORO, *Sanacja*, w: *Encyklopedia Prawa...*, s. 746;

⁵⁹ Wybrano formę rzeczownika odczasownikowego ze względu na konotacje historyczno-polityczne słowa „sanacja” w II Rzeczypospolitej. W tłumaczeniu kanonów dawnego prawa małżeńskiego zwrotem „sanacja u korzenia” posługiwał się A. PETRANI, *Prawo małżeńskie...*, s. 336. O „sanacji” pisali też: I. GRABOWSKI,

właśnie jest dosłowne znaczenie tego terminu i takim słowem (także czasownikiem „uzdrawiać”) posługiwano się w polskiej doktrynie kanonistycznej⁶⁰.

Ważna korekta tłumaczenia dotyczy kan. 1160 KPK/83. Przepis ten *a contrario sensu* wskazuje na niemożliwość konwalidacji zwykłej małżeństwa nieważnego z powodu braku formy kanonicznej. Dotychczasowe brzmienie tego przepisu w polskim tłumaczeniu błędnie sugerowało, iż takie małżeństwo może być konwalidowane⁶¹, mimo że w oryginalnym łacińskim tekście nie ma o *convalidatio* mowy, a kanon zaczyna się od słów: *Matrimonium nullum ob defectum formae, ut validum fiat, contrahi denuo debet*. Takie nieważne małżeństwo, aby mogło stać się ważnym, „musi zostać zawarte na nowo według formy kanonicznej”, nie podlega natomiast zwykłej konwalidacji. Wyjaśnia to rzeczowo Javier Hervada: „Uważnienie zwykle polega na ponowieniu aktu zgody małżeńskiej przez jedną lub obie strony po wcześniejszym ustaniu przyczyny nieważności, bez konieczności ponownego zastosowania kanonicznej formy *ad validitatem*. Nie wymaga się ponownego zastosowania formy kanonicznej, ponieważ uważnienie zwykle polega na dostarczeniu już zastosowanej *formie* nowej *treści* (akt zgody). Dlatego nieważność małżeństwa nie może wypływać z defektu formy. Kiedy dla ponowienia aktu zgody wymaga się formy, nie mamy do czynienia z uważnieniem, lecz z nową *celebracją*”⁶².

Prawo kanoniczne..., s. 473; W. SZAFRAŃSKI, *Rzymskokatolickie prawo małżeńskie...*, s. 281.

⁶⁰ Por. A. PETRANI, *Prawo małżeńskie...*, s. 337; S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie...*, s. 451-466; J. RYBCZYK, *Uzdrowienie małżeństwa w związku: sanatio in radice – c. 1138-1141*, Lublin 1958; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1984, s. 230-239.

⁶¹ Kan. 1160 w tłumaczeniu z 1984 r. brzmiał: „Uważnienie małżeństwa nieważnego na skutek braku formy musi zostać dokonane przez ponowne zawarcie według formy kanonicznej, z zachowaniem przepisu kan. 1127 § 2”.

⁶² J. HERVADA, *Uważnienie małżeństwa*, w: P. MAJER (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, s. 867. Por. też w tym samym duchu A. BERNÁRDEZ CANTÓN, *Comentario al can. 1160*, w: A. MARZO, J. MIRAS, R. RODRÍGUEZ-OCAÑA (red.), *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III, Pamplona 1996,

Mimo to bardzo często uznaje się, że zawarcie małżeństwa kanonicznego przez osoby, które wcześniej zawarły między sobą małżeństwo cywilne jest właśnie konwalidacją małżeństwa cywilnego. Formularze i pisma kurialne odnoszące się do tego rodzaju małżeństw, pochodzące zwłaszcza z USA, często są zaopatrzone w nagłówek „marriage convalidation” lub podobnej treści, co w świetle powyższego wyjaśnienia cenionego hiszpańskiego kanonisty nie jest właściwe, choć zaznaczyć należy, że ów pogląd nie jest przez wszystkich podzielany. Do takiego rozumienia sprawy przyczyniał się także wadliwy przekład na język polski kan. 1160 KPK/83. Niemniej jednak bardzo wielu autorów, tak polskich jak i zagranicznych, w tym także uznanych kanonistów, komentując kan. 1160 KPK/83 pisze o „konwalidacji” małżeństwa. Tymczasem, ściśle rzecz biorąc, nie powinna być to „konwalidacja”, czyli czynność prawna sprawiająca, iż małżeństwo dotychczas nieważne staje się ważne, ale „zawarcie” małżeństwa na nowo (*denuo*), nie zaś tylko „powtórzenie zgody małżeńskiej” (kan. 1158 § 1 KPK/83). Małżeństwo cywilne zawarte przez katolików może być natomiast – według opinii wielu kanonistów – sanowane w związku⁶³.

7. Inne ważniejsze zmiany w tłumaczeniu

Spośród innych korekt tłumaczenia kanonów Kodeksu dotyczących małżeństwa, należy zwrócić uwagę na czysto językową zmianę

---

s. 1619. Krytyczne stanowisko wobec tego poglądu, oparte głównie na wykładni systematycznej, prezentuje D. KLIMKIEWICZ, *Uważnienie zwykłe małżeństwa z powodu braku formy kanonicznej* (kan. 1137 CIC 17, kan. 1160 KPK), *Annales Canonici* 16 (2020) nr 2, s. 27-28.

⁶³ Por. kan. 1161 § 1 KPK/83; 1163 § 1 KPK/83. Możliwość sanowania małżeństwa cywilnego daje asumpt do teoretycznych rozważań na temat waloru prawnego małżeństwa cywilnego zawieranego przez katolików. Por. m.in. G.P. MONTINI, *La convalidazione del matrimonio: semplice; sanazione in radice*, w: *Matrimonio e disciplina ecclesiastica*, QUADERNI DELLA MENDOLA (red.), t. 3, Milano 1996, s. 192-194; P. STECZKOWSKI, *Małżeństwo cywilne katolików – jego walor kanoniczny i możliwość uważnienia*, *Annales Canonici* 7 (2011), s. 49-65; M. MINGARDI, *La sanazione del matrimonio civile*, *Quaderni di diritto ecclesiale* 31 (2018) nr 2, s. 175-190.

w translacji kan. 1055 § 1 KPK/83 – zamiast dotychczasowych sformułowań o skierowaniu wspólnoty małżeńskiej „do”, teraz używa się poprawnej gramatycznie formy „na” dobro małżonków oraz „na” zrodzenie i wychowanie potomstwa⁶⁴. Podobnie językowy charakter ma zastąpienie anachronicznego sformułowania o „najpierwszym” prawie rodziców do wychowania dzieci (kan. 1136 KPK/83) zwrotem „przysługujące im w pierwszej kolejności”.

Czynności polegające na weryfikacji ewentualnych przeszkód do ważności lub godziwości małżeństwa (kan. 1066 KPK/83) zostały określone jako „badania”, zamiast jak dotychczas, „egzamin” (kan. 1067 KPK/83 i 1070 KPK/83).

Termin *convictus*⁶⁵ został oddany jako małżeńskie „pożycie”, zamiast dotychczasowego „współżycia” – nie chodzi bowiem wyłącznie o więź intymną (seksualną) między małżonkami, a tak potocznie najczęściej rozumiane jest współżycie małżeńskie, ale o szerszy wymiar relacji między nimi, obejmujący więź duchową, fizyczną i gospodarczą⁶⁶.

Kan. 1070 KPK/83 stanowi o sytuacji, w której egzaminu przedmałżeńskiego nie przeprowadził proboszcz, do którego należy asystowanie przy zawieraniu małżeństwa. Z dotychczasowego tłumaczenia mogło błędnie wynikać, że przepis odnosi się wyłącznie do „innego proboszcza”, tymczasem chodzi o „kogoś innego niż proboszcz” (*alius quam parochus*) – a więc np. także o wikariusza parafialnego. Przepis ten pośrednio wskazuje, iż to proboszcz jest odpowiedzialny za stwierdzenie stanu wolnego nupturientów.

W księdze zaślubionych należy – w myśl skorygowanego przekładu kan. 1121 § 1 KPK/83 – wpisać nie tylko „nazwiska” małżonków, ale ich „imiona i nazwiska”⁶⁷.

⁶⁴ Tak samo w kan. 1096 § 1 KPK/83.

⁶⁵ Por. kan. 1151 KPK/83, 1152 § 1-3 KPK/83; 1153 § 2 KPK/83 oraz kan. 1675 KPK/83 i 1695 KPK/83.

⁶⁶ Por. G. JĘDREJEK, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do art. 1-616*, Warszawa 2013, s. 113; J. IGNATOWICZ, M. NAZAR, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 225.

⁶⁷ Tak rzeczownik *nomina* został przetłumaczony także w innych kanonach Kodeksu.

Decyzja o separacji może być podjęta bez odnoszenia się do ordynariusza nie wtedy, gdy niebezpieczeństwo dla duszy lub ciała współmałżonka albo potomstwa jest „bezpośrednie”, jak w dotychczasowym przekładzie kan. 1153 § 1 KPK/83, ale wtedy, „gdyby zwłoka niosła z sobą niebezpieczeństwo” (*si periculum sit in mora*).

Podsumowanie

Odnowione tłumaczenie Kodeksu prawa kanonicznego na język polski w większości przypadków polegało na dokonaniu korekty językowej, zwłaszcza stylistycznej. Niekiedy jednak skrupulatna weryfikacja dotychczasowego przekładu ujawniła konieczność dokonania poważniejszych merytorycznych modyfikacji. Wywrą one zapewne znaczący wpływ na stosowanie prawa kanonicznego przez tych, którzy w praktyce posługują się prawem kościelnym i są we wspólnocie wierzących podmiotami prawa. Prawo małżeńskie, które cieszy się w Kościele szczególnym zainteresowaniem – czy to w kontekście sądowym, administracyjnym, czy duszpasterskim – dzięki zrewidowanemu przekładowi ma być bardziej zrozumiałe, a jego stosowanie winno przyczynić się do lepszego prowadzenia spraw sądowych, prowadzenia przygotowania do zawarcia małżeństwa, rozwiązywania zawiłych nieraz spraw sumienia, a nade wszystko ochrony głoszonej przez Kościół prawdy o małżeństwie.

References

Źródła

- BENEDICTUS XVI, Litterae apostolicae motu proprio datae quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur *Omnium in mentem*, 26.10.2009, AAS 102 (2010), s. 8-10.
Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317.
FRANCISCUS PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *De concordia inter Codices*, 31.05.2016, AAS 108 (2016), s. 602-606.
Konferencja Episkopatu Polski, Uchwała z dnia 18 listopada 2021 r., nr 22/390/2021 https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/06/Uchwa%C5%82a-nr-22_390_2021.pdf [dostęp 15.01.2022]

- Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3, Katowice 1996.
- SEKRETARIAT STANU, *Normae de latino textu C.I.C. tuendo*, 28 stycznia 1983 r., *Enchiridion Vaticanum*, t. 8, Bologna 1993, s. 514-517.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego*, Dz.U. 1960 nr 30 poz. 168 ze zm.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego*, Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny*, Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego*, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10 kwietnia 2000 r., *Ius Matrimoniale* 6 (13) (2001), s. 203-205.

Literatura

- BÁNK J., *Connubia canonica*, Romae – Friburgi Brisig. – Barcinone 1959.
- BĄCZKOWICZ F., BARON J., STAWINOĞA W., *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958.
- BERNÁRDEZ CANTÓN A., *Comentario al can. 1160*, w: A. MARZOA, J. MIRAS, R. RODRÍGUEZ-OCAÑA (red.), *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III, Pamplona 1996, s. 1619-1622.
- BERNÁRDEZ CANTÓN A., *Compendio de derecho matrimonial canónico*, Madrid 1991.
- BISKUPSKI S., *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, t. I, Warszawa 1956.
- BONNEMAIN J.M., *Competencia de los párrocos personales para asistir al matrimonio: posibilidad de delegarla*, w: P.J. VILADRICH, J. ESCRIVÁ-ÍVARS, J.I. BAÑARES, J. MIRAS (red.), *El matrimonio y su expresión canónica ante el III Milenio. X Congreso Internacional de Derecho Canónico*, Pamplona 2001, s. 545-552.
- DAPPA R., *La scienza minima necessaria per contrarre il matrimonio nella dottrina e nella giurisprudenza rotale (can. 1096 CIC)*, Gliwice 2013.
- DOSSETTI G., *La violenza nel matrimonio in diritto canonico*, Milano 1998 (przedruk wydania z 1943).
- DUDZIAK J., *Asystencja przy zawieraniu małżeństwa w parafii wojskowej (garnizony) według konstytucji apostolskiej «Spirituali militum curae»*, Polonia Sacra 6 (2002) nr 10, s. 113-131.
- DZIERŻON G., *Nieważność aktu prawnego dokonanego pod wpływem przymusu (kan. 125 § 1 KPK)*, *Prawo Kanoniczne* 60 (2017) nr 4, s. 3-13.
- DZIERŻON G., *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002.
- GÓRALSKI W., *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony 1095-1107)*, Gdańsk 1991.

- GÓRALSKI W., *Prawo do zawarcia małżeństwa. Perspektywa kanonisty*, Zeszyty Naukowe KUL 59 (2015) nr 4, s. 23-38.
- GÓRALSKI W., *Systematyka tytułów nieważności małżeństwa w zakresie zgody małżeńskiej w KPK z 1983 r.*, Prawo Kanoniczne 35 (1992) nr 1-2, s. 201-211.
- GÓRALSKI W., *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011.
- GRABOWSKI I., *Prawo kanoniczne według nowego Kodeksu*, Lwów 1927.
- GRZEGORCZYK T., *Konwalidacja wg kpk*, w: B. HOŁYST (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2005, s. 365.
- HERVADA J., *Uważnienie małżeństwa*, w: P. MAJER (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, s. 866-873.
- IGNATOWICZ J., NAZAR M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- IHLI S., *Der Personalpfarrer als Delegant der Traubefugnis*, w: B.S. ANUTH, B. DENNEMARCK, S. IHLI (red.), *Von Barmherzigkeit und Recht will ich singen. Festschrift für Andreas Weiß*, Regensburg 2020, s. 279-309.
- JEZIORO J., *Konwalidacja małżeństwa*, w: U. KALINA-PRASZNIC (red.), *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2007, s. 332-333.
- JEZIORO J., *Konwalidacja*, w: U. KALINA-PRASZNIC (red.), *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2007, s. 332.
- JEZIORO J., *Sanacja*, w: U. KALINA-PRASZNIC (red.), *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2007, s. 746.
- JĘDREJEK G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do art. 1-616*, Warszawa 2013.
- JOUGAN A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992.
- KLIMKIEWICZ D., *Uważnienie zwykle małżeństwa z powodu braku formy kanonicznej (kan. 1137 CIC 17, kan. 1160 KPK)*, *Annales Canonici* 16 (2020) nr 2, s. 21-35.
- LIS M., *Ratyfikacja umowy*, w: U. KALINA-PRASZNIC (red.), *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2007, s. 694-695.
- MINGARDI M., *La sanazione del matrimonio civile*, *Quaderni di diritto ecclesiale* 31 (2018) nr 2, s. 175-190.
- MONTINI G.P., *La convalidazione del matrimonio: semplice; sanazione in radice*, w: QUADERNI DELLA MENDOLA (red.), *Matrimonio e disciplina ecclesiastica*, t. 3, Milano 1996, s. 187-207.
- MÖRSDORF K., *Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici. Eine kritische Untersuchung*, Paderborn 1937.
- NAVARRETE U., *Derecho matrimonial canónico. Evolución a la luz del Concilio Vaticano II*, Madrid 2007.
- PAWLUK T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1984.
- PAWLUK T., *Wiedza nupturientów w świetle wymogów kanonicznych i postulatów duszpasterskich*, w: W. GÓRALSKI, R. SZTYCHMILER (red.), *Przymierze małżeńskie*, Lublin 1993, s. 49-60.
- PELLEGRINO P., *La vis et metus (can. 1103) nel Codex Iuris Canonici*, *Ius Canonicum* 37 (1997) nr 74, s. 529-558.

- PETRANI A., *Prawo małżeńskie według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1 (1949), s. 303-349.
- PIETRZYKOWSKI K., *Konwalidacja czynności prawnej*, w: B. HOŁYST (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2005, s. 364.
- PIETRZYKOWSKI K., *Konwalidacja małżeństwa*, w: B. HOŁYST (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2005, s. 364-365.
- PLEZIA M. (red.), *Słownik łacińsko-polski*, t. IV, Warszawa 1974.
- ROZKRUT T., *Poprawna interpretacja kan. 538 § 3 i kan. 1110 z Kodeksu Jana Pawła II. Dwa zapytania z Krakowa do Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, *Ius Matrimoniale* 31 (2020), nr 2, s. 5-29.
- ROZKRUT T., *Proboszcz parafii wojskowej może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa – odpowiedź Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, *Polonia Sacra* 16 (2005), s. 351-356.
- RYBCZYK J., *Uzdrowienie małżeństwa w zawiązku: sanatio in radice – c. 1138-1141*, Lublin 1958.
- SOBAŃSKI R., *Czy proboszcz parafii wojskowej może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa?*, *Prawo Kanoniczne* 44 (2001) nr 1-2, s. 13-20.
- SOBAŃSKI R., *Ponownie o proboszczach wojskowych i delegacji upoważnienia do asystencji małżeńskiej*, *Prawo Kanoniczne* 46 (2003) nr 1-2, s. 31-37.
- SONDEL J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997.
- STASIUK P., *Wpływ przymusu i bojaźni na ważność małżeństwa w świetle wyroków Roty Rzymskiej w latach 1983-2004*, Kraków 2017.
- STAWIAK H., *Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?*, Warszawa 2000.
- STECZKOWSKI P., *Małżeństwo cywilne katolików – jego walor kanoniczny i możliwość uważnienia*, *Annales Canonici* 7 (2011), s. 49-65.
- SZAFRAŃSKI W., *Rzymskokatolickie prawo małżeńskie po Drugim Soborze Watykańskim*, Poznań-Warszawa-Lublin 1971.
- ŚWITO L., *Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi w prawie polskim*, Olsztyn 2019.
- WÓJCIK A., *Konsekwencje prawne dopełnienia i niedopełnienia małżeństwa w prawie kanonicznym*, *Analecta Cracoviensia* 44 (2012), s. 307-319.
- ZEMKE A., *Sanacja czynności prawnej*, w: B. HOŁYST (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2005, s. 908.

Nota o autorze

ks. **Piotr Majer** – doktor habilitowany nauk prawnych w dyscyplinie prawo kanoniczne, profesor na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, kierownik Katedry Kanonicznego Prawa Małżeńskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego UPJPII, prezbiter archidiecezji krakowskiej, konsultor Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski.